

J.M.G. Leune

Kanttekeningen bij de restauratie van het fort Henricus te Steenberg en anno 2019

Versie 30 september 2019

Bij de restauratie van het fort Henricus, zoals deze is voltooid in 2019, is gepoogd om de vesting weer zichtbaar te maken zoals het geval was in het jaar 1735. Toen werd door de vestingbouwkundig ingenieur en landmeter Cornelis van Bommel een gedetailleerde kaart van het fort vervaardigd. In 1747 maakte de cartograaf David Hattinga er een kopie van die anno 2018 berust in de kaartencollectie van het Brabants Historisch Informatie Centrum te Den Bosch (kaartencollectie, inventarisnummer 343-609). Alle andere afbeeldingen van het fort die bewaard zijn gebleven bieden over de historie ervan minder tot nauwelijks houvast. Het oorspronkelijke bestek van het fort (ontworpen door David van Orliens) is niet bewaard gebleven.

In velerlei opzicht is de tekening van Van Bommel voor de restauratie maatgevend gebleken. Er zijn echter ook diverse afwijkingen. Het lijkt mij zinvol om deze onder ogen te zien, vooral met het oog op een deugdelijke voorlichting over het verleden van het fort. Het fort ziet er na de restauratie niet precies zo uit zoals in 1735 het geval was. Afgezien van enkele kleinigheden zijn de afwijkingen de volgende:

1. De buitenomwalling van het fort is volledig buiten de restauratie gebleven. Die omwalling, met aan de binnenzijde (de grachtzijde) een zogeheten bedekte weg, was een essentieel bestanddeel van de vesting. De buitenomwalling is goeddeels verdwenen of nog maar beperkt zichtbaar, waardoor een geamputeerd beeld van het gehele fort is ontstaan.
2. Eveneens buiten de restauratie is het hoornwerk gebleven dat aan de oostzijde van het fort, aan de overzijde van het havenkanaal, vrijwel gelijktijdig met de bouw van het fort tot stand kwam. Ook het hoornwerk was een belangrijk bestanddeel van de vesting en van het "retranchement" dat in 1629 aan de noordzijde van de stad Steenberg en als onderdeel van de waterlinie tussen Steenberg en Bergen op Zoom werd aangelegd (en dat door Van Bommel in 1735 als "oud vervallen" werd afgebeeld). Het hoornwerk werd gesloopt in 1785.
3. De gracht heeft een breedte gekregen 2 tot maximaal 10 meter. De oorspronkelijke breedte van de gracht was 28 meter. Zo'n breedte was destijds gebruikelijk en werd noodzakelijk geacht om de vesting goed te kunnen verdedigen.
4. De gracht is niet meer dan 0,5 tot 1 meter diep geworden. De diepte was ooit ca. 3 meter. Zo'n diepte maakte het onmogelijk om de gracht te doorwaden. Bovendien werd de kans verkleind dat deze dichtvroor.
5. De grachtzijde van de binnenwal (de hoofdwal) heeft een ruim 10 meter brede glooiende berm gekregen die als een "natuurvriendelijke oever" wordt gerechtvaardigd. Forten zoals Henricus hadden ooit een berm van hoogstens 2 meter breed.
6. De grachtzijde van de binnenwal was destijds begroeid met doornstruiken om de beklimming van de wal vanuit de gracht te bemoeilijken. Die zijde is thans belegd met grasmatten.
7. De hoofdtoegang tot het fort aan de noordzijde was ooit ruim 4 meter breed, waardoor men de vesting met paard en wagen kon binnenkomen. Na de restauratie is de breedte slechts 1,50 meter.
8. Door een veel bredere gracht was de toegangsbrug navenant langer en voorzien van een ophaalbrug.
9. Er was vroeger een toegangspoort met een valhek.
10. Het onmiskenbaar leuke uitkijktorentje boven de toegang is een verzinsel. Op het fort heeft nimmer een uitkijktoren gestaan.
11. Het fort was vanouds alleen aan de noordzijde toegankelijk. Na de restauratie is een brede toegang aan de zuidzijde gerealiseerd.
12. Het binnenterrein van het fort (de "terre") is een grasvlakte geworden. Ook dit was nimmer het geval.

Voor gedetailleerde gegevens over de geschiedenis van het fort verwijs ik verder naar mijn boek:

Het fort Henricus te Steenberg, GigaBoek, Broek op Langedijk, 2017 (ISBN 9789085482116).

Zie voor de webversie daarvan: <https://www.hanleune.nl/steenbergen/209-het-fort-henricus-te-steenbergen>.